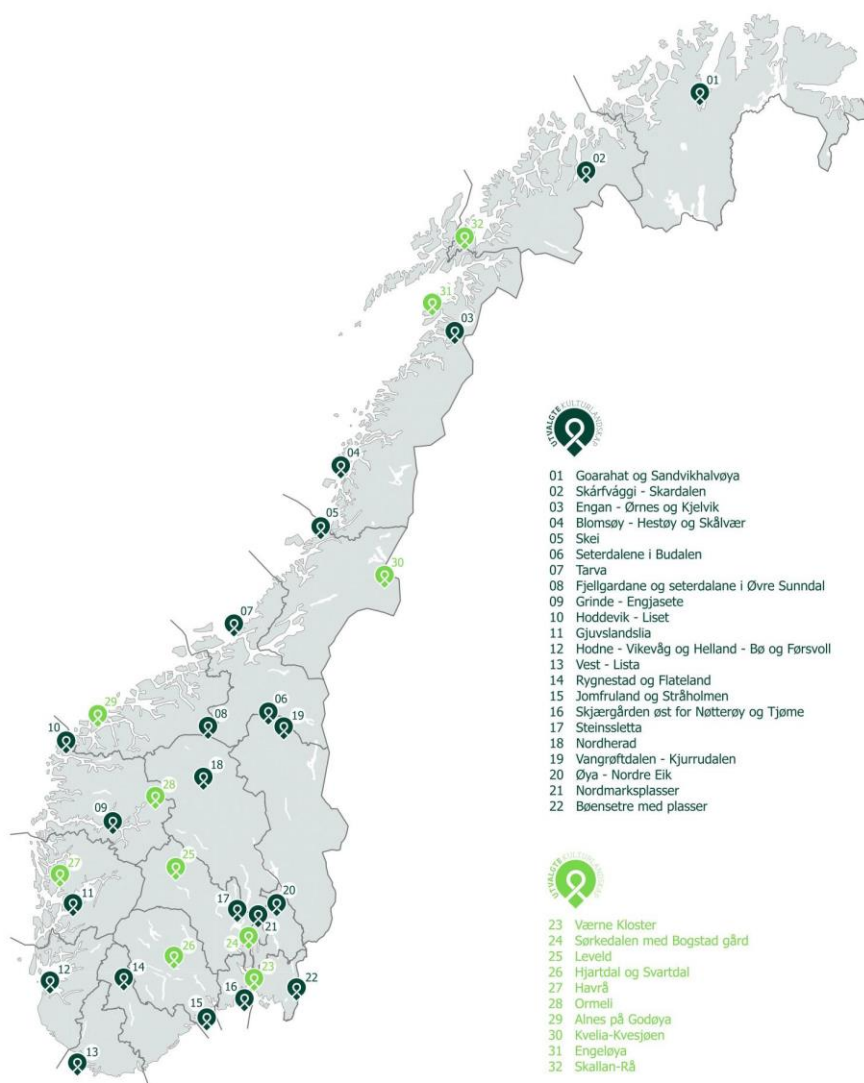

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Årsrapport 2017

2.MARS 2018

Rapport	<i>Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Årsrapport 2017.</i> Miljødirektoratet, Riksantikvaren og Landbruksdirektoratet
Dato	2.3.2018
Ansvarlige	Kari Stuberg, Dordi Kjersti Mogstad, Ragnhild Hoel, Per GuldbRAND Solli, Knut Fossum og Linda Veiby
Bidragstere	Turid Trötscher, Cecilie Askhaven, Lise Hatten

Kartet på forsiden viser de 22 utvalgte områdene fram til og med 2016 i mørkegrønt og de 10 nye områdene vedtatt inn i utvalget i juni 2017 i lysegrønt.

Innhold

INNHOOLD	3
1. ARBEIDET I DIREKTORATENE I 2017	5
VIKTIGE OPPGAVER FOR DIREKTORATENE I 2017	5
ARBEIDET MED UTVELGELSE AV NYE OMRÅDER 2017	5
OPPFØLGING – ØKONOMI	5
FORMIDLING	6
2. TILTAK FOR Å IVARETA KULTURMINNER, BIOLOGISK MANGFOLD OG LANDSKAP I 2017	7
BEITING OG ANDRE LANDSKAPSRERELATERTE TILTAK	7
KULTURMINNER	8
BIOLOGISK MANGFOLD	8
3. STATUS I OMRÅDENE.....	9
NY FELLES FORSKRIFT FOR UTVALGTE KULTURLANDSKAP I JORDBRUKET OG VERDENSARVSATSINGEN	9
STATUS NYE OMRÅDER 2017	9
ORGANISERING OG SAMHANDLING – GRUNNEIERE, KOMMUNE, FYLKE.....	11
STATUS KOMMUNEPLAN	11
EKSISTERENDE OG FRAMTIDIGE TRUSLER FOR OMRÅDENE	11
UTADRETTET INFORMASJON OG AKTIVITETER	12
NÆRINGSUTVIKLING	13
4. FORDELING AV MIDLER PÅ ULIKE FORMÅL I 2017	14
DRIFT OG ENGANGSKOSTNADER I 2017	14
FORDELING ULIKE TILTAKSKATEGORIER I 2017.....	14
VEDLEGG 1. ÅRSRAPPORTERING 2017. FORBRUK ALLE OMRÅDER.....	19

Forord

Denne rapporten oppsummerer arbeidet med *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* i 2017.

Kapittel 1 omhandler direktoratenes arbeid, kapittel 2 sammenstiller aktivitetsnivået innenfor de ulike tiltakskategoriene, kapittel 3 oppsummerer status for arbeidet i områdene og kapittel 4 omhandler fordeling av tildelte midler på ulike formål i 2017.

1. Arbeidet i direktoratene i 2017

Viktige oppgaver for direktoratene i 2017

Det er fortsatt et tett og godt samarbeid mellom Landbruksdirektoratet, Riksantikvaren og Miljødirektoratet.

Viktige oppgaver i 2017 har vært:

- Fordeling av midler, tilrettelegging og oppfølging av arbeidet i fylkene
- Arbeid med utvelgelse av nye områder i 2017 (se utdyping under)
- Arbeid med forslag til ytterligere nye områder i perioden 2018-2020 (se utdyping under)
- Planlegging og gjennomføring av dagsamling for forvaltningen i Trondheim, 5. april 2017
- Supplerende refotografering ved NIBIO i to av områdene. Totalt er nå over 900 bilder refotografert i de utvalgte områdene. Stadig flere bilder viser positive resultater av satsingen
- Oppfølging av bruken av tildelte rammer (se utdyping under)
- Formidling (se utdyping under)

Direktoratene har hatt to møter med departementene, i tillegg til interne møter. Hovedtyngden av kontakten til fylkene går mellom Landbruksdirektoratet og landbruksavdelingene i fylkene.

Direktoratene la i september sitt årlige direktørmøte til Skárfvággi/Skardalen i Troms, med opplevelsesrike og gode møter og befaringer mellom grunneiere og forvaltning lokalt, regionalt og sentralt. Fra fylket meldes det om at møtet bidro til ny stolthet og ny giv blant skardalingene.

Arbeidet med utvelgelse av nye områder 2017

Direktoratene har arbeidet med to rapporter til Klima- og miljødepartementet og Landbruks- og matdepartementet i 2017.

- *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket – nye områder 2017-2020* - Tiltråding til Landbruks og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet. Datert 15. mai 2017
- *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket nye områder 2018-2020*. Tiltråding til Landbruks og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet. Datert 22. januar 2018

Satsingen ble utvidet med ti nye områder i 2017, og det var ved årsskiftet totalt 32 utvalgte kulturlandskap i jordbruket. I tilrådingen som direktoratene leverte 22.1.2018 var det forslag til utvelgelse av ytterligere 14 nye utvalgte kulturlandskap i perioden 2018-2020. I tilrådingen foreslås det ni nye områder i 2018, tre nye områder i 2019 og et nytt område i 2020. I tillegg bes det om at ett område fortsetter avklaringsprosessen med sikte på å bli utvalgt i 2020. Tiltrådingen legger opp til at det i 2020 vil bli 46 utvalgte kulturlandskap i jordbruket.

Oppfølging – økonomi

Direktoratene har fulgt opp bruken av tildelte midler. Midlene forvaltes gjennom Landbrukets utviklingsfond (LUF), noe som gjør det mulig å overføre midler på tvers av kalenderår. Innvilget beløp, som ikke er utbetalt, blir i regnskapet omtalt som ansvar. Det utestående ansvaret ved årsskiftet 2017/2018 er om lag 26,4 mill. kroner. Ti nye områder og økt ramme i 2017 er forklaringen på at ansvaret har økt. Mange av prosjektene som har fått tilsagn er flerårige, og midlene er derfor ikke

utbetalt ennå. Det utestående ansvaret er på omtrent en årsramme, noe som er et akseptabelt nivå for en slik ordning med mange investeringsprosjekter i porteføljen. Fylkene følger opp arbeidsfrister og inndrar midler ved behov. Det ble i 2017 inndratt om lag 3,2 mill. kroner. Udisponerte midler ved årsskiftet er om lag 1,3 mill. kroner. Årsrapporteringen fra fylkene viser at det som står som udisponert i stor grad er inndratte midler på slutten av året og at det er midler som er tiltenkt reelle tiltak, men der formell tildeling ikke er gjort. Som tidligere vil udisponerte midler overføres og bli stående hos fylkene i 2018.

Formidling

Formidling eller deltakelse i formidling fra sentralt hold omfatter:

- Nyhetsbrev i juli med sentral informasjon og aktuelle saker og nytt fra områdene
- Artikkelen «[Åpner landskap](#)» i A-magasinet i august, med mange av NIBIOs endringsbilder, generell info om satsingen og spesielt fokus på Nordherad
- Radioprogrammet NRK P2 [MUSEUM](#) i oktober om det nye utvalgte kulturlandskapet Hjartdal-Svardal (Telemark) med deltakelse fra Riksantikvaren, fylkesmannen og fylkeskommunen
- Mange av endringsbildene i NIBIOs faste sommerserie i Nationen var fra utvalgte kulturlandskap
- Utvikling av webside for formidling av foto er noe forsinket. Bildeoverleveringen fra NIBIO til Riksantikvarens fotodatabase er i gang
- Informasjon på <http://www.utvalgtekulturlandskap.no> og *Utvalgte kulturlandskaps* facebook-side

2. Tiltak for å ivareta kulturminner, biologisk mangfold og landskap i 2017

Fra og med 2013 har opplysninger om omfang av aktiviteter/tiltak vært en del av årsrapporteringen fra fylkene/områdene. Miljøindikatorne vi benytter er innenfor temaene kulturminner, biologisk mangfold og landskapsrelaterte tiltak.

Malene for rapporteringen har stort sett vært uendret, og direktoratene får en god oversikt over utviklingen i områdene gjennom tekster og tall. Fylkene skal kvantifisere omfang av tiltak ut ifra tilgjengelige opplysninger. I noen tilfeller må de bruke skjønn, og vi erfarer at enkelte fylker oppfatter noen spørsmål i rapporteringen som ikke tilstrekkelig presise. Noen fylker gir tilbakemelding om at rapporteringen er for detaljert. Direktoratene har ikke prioritert å arbeide med videreutvikling av mål og indikatorer i 2017. I forbindelse med arbeidet med overføring av oppgaver til kommunene i 2020 samt utvikling av nytt søknads- og saksbehandler verktøy (Agros), vil det være naturlig å se på en eventuell endring av rapporteringsrutiner fra områdene.

Kvaliteten på rapporteringen fra fylkene blir bedre år for år, men fortsatt er tallene vi oppgir i denne rapporten minimumstall. Tallmaterialet i rapporteringen for 2017 kan derfor ikke leses som helt komplett for de ulike miljøindikatorne, da 5 fylker har levert ufullstendig tallmateriale. I 2017 kom det med 10 nye utvalgte områder. De 10 nye områdene i 2017 ble ikke bedt om å rapportere på miljøindikatorne for 2017. Noen av disse har allikevel lagt til en del opplysninger, men ikke komplette data.

Beiting og andre landskapsrelaterte tiltak

I 2017 er det gjennomført generelle landskapstiltak på til sammen minst 1300 dekar.

I tillegg til 17 søppelryddeaksjoner, er det utført ryddetiltak eller annet vedlikehold er utført langs mer enn 67 km med stier og veier.

44 setre har vært i drift i 2017, noe som er stabilt i forhold til tidligere år (2016:44, 2015:43, 2014:44).

I 2017 er minst 120 000 dekar innmark og 330 000 dekar utmark beitet. I overkant av 200 beiterelaterte tiltak av ymse slag er også gjennomført.

Det rapporteres for 2017 om 18 430 *voksne* dyr på beite (2016: 16 500, 2015: 21 500). Det reelle tallet for 2017 er betydelig høyere, da ikke alle områdene har oppgitt dyretall. Fylkene ble i 2017 også bedt om å oppgi tall for både voksne og ungdyr, men ikke alle fylker har hatt grunnlagstall til å skille på dette. Samla oppgir rapporterte tall fra fylkene 42 700 husdyr av ulik alder og dyreslag på beite i de utvalgte områdene i 2017. Samla dyretall (avrunda) fordeles på følgende dyreslag: 36 300 sau, 5 300 storfe, vel 200 hester og vel 900 geiter.

Kulturminner

I 2017 er det utarbeidet 49 nye tiltaksplaner eller tilstandsvurderinger for kulturminnetiltak, og det er foretatt 5 registreringsprosjekt av større og mindre omfang. Det er arbeidet med istandsetting og skjøtsel av automatisk freda kulturminner, gjerder, bygninger og andre kulturminner som vist i Tabell 1.

Tabell 1. Kulturminnetiltak i 2017

	Antall tiltak	Kommentar
Automatisk freda kulturminner	18 (2016: 19, 2015: 5, 2014: 29)	Skjøtsel av gravhauger inngår i kategorien.
Steingjerder/skigarder	7760 løpemetere (2016: tall mangler, 2015: 1375, 2014: 1272)	
Bygninger	55 (2016: 26, 2015: 40, 2014: 74)	Bygningstiltak kan bli rapportert over flere år. Tallet angir antall med aktivitet i rapporteringsåret
Andre kulturminner	6 (2016: 14, 2015: 8, 2014: 5)	

Biologisk mangfold

En del fylker er i gang med oppdatering av skjøtelsesplaner, samtidig som det fortsatt utarbeides nye. I 2017 har det vært utarbeidet 16 skjøtelsesplaner (2016: 44, 2015: 42).

Tabell 2. Biologisk mangfold-relaterte tiltak 2017

	Areal tiltakene omfatter (daa)	Kommentar
Skjøtsel av utvalgt naturtype slåttemark	414 daa (2016: 337, 2015: 894, 2014: 570)	Tall før 2017 omfatter også slåttemyr Noe fulldyrka er iberegnet. Usikker rapportering, antall dekar trolig høyere.
Restaurering av utvalgt naturtype slåttemark	230 daa (2015: 114, 2014: 353)	Tall før 2017 omfatter også slåttemyr
Skjøtsel av utvalgt naturtype slåttemyr	1 daa	Tall før 2017 inngår i slåttemark
Restaurering av utvalgt naturtype slåttemyr	2,3 daa	Tall før 2017 inngår i slåttemark
Skjøtsel av utvalgt naturtype kystlynghei	11 600 daa (2016: 10 716, 2015: 10 862, 2014: 12 670)	
Restaurering av utvalgt naturtype kystlynghei	604 daa (2016: 152, 2015: 75, 2014: 64)	
Tiltak i andre biologisk verdifulle arealer (istandsetting og skjøtsel)	24 400 daa (2016: 23 800, 2015: 25 800, 2014: 28 950)	Hoveddelen av arealet er naturbeitemark og beiteskog, men arealer som strandeng, sanddyner mm inngår også.
Skjøtta styvingstrær	0 (2016: 0, 2015: 0, 2014: 3)	Tallet oppgir antall trær
Fjerning av fremmede arter	145 daa (2016: 17 tilt., 2015: 17 tilt., 2014: 5 tiltak)	Bl.a. kjempespringfrø og sitkagran

3. Status i områdene

Ny felles forskrift for *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvsatsingen*

Ny felles forskrift trådte i kraft i 2017, og det legges nå opp til en tilnærmet lik forvaltning for alle områdene i de to satsingene. Nesten alle fylkene melder om at forskriften fungerer godt for *Utvalgte*-satsingen. De fleste fylkene skriver at forskriften i liten grad har endret organisering av arbeidet, og at det er opplevet positivt å kunne hjemle vedtakene i en forskrift. Midlene til tiltak i områdene kunngjøres og lyses ut. Forskriften gir rom for lokal tilpasning og prioriteringer av satsinger og tiltak. Fylkene kan øremerke noe av rammen til prosess-/planleggingstiltak. Det er ikke mottatt noen klager på vedtak i 2017.

Et par fylker melder om at forskriften har medført økt arbeidsmengde hos fylkesmannens landbruksavdeling, bl.a. med veiledning og søknadsbehandling. Noen fylker er på vei til å fase ut de langsiktige og generelle skjøtselsavtalene og videreføre arbeidet som tiltak som må omsøkes hvert år.

Status nye områder 2017

Satsingen ble utvidet med ti nye områder i 2017, og det var ved utgangen av 2017 totalt 32 utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Tabell 3 gir oversikt over områdene som ble innlemmet i utvalget i 2017.

Fylke	Utvalgte kulturlandskap i jordbruket- nye i 2017	Kommune
Østfold	Værne kloster	Rygge
Oslo	Sørkedalen med Bogstad gård	Oslo
Buskerud	Leveld	Ål
Telemark	Hjartdal og Svartdal	Hjartdal og Seljord
Hordaland	Havrå	Osterøy
Sogn og Fjordane	Ormelid	Luster
Møre og Romsdal	Alnes på Godøya	Giske
Trøndelag	Kvelia	Lierne
Nordland	Engeløya	Steigen
Troms	Skallan-Rå	Kvæfjord

Værne kloster: Arbeid med forvaltningsplan og skjøtselsplaner er startet i 2017. Møter, kommunikasjon med alle grunneiere, befaringer og oversikt over aktuelle tiltak har vært prioritert. Eksisterende registreringer og innspill fra kommune og grunneiere er samlet for å brukes inn i plan for framtidige tiltak i området. En del steingjerder og murer er istandsatt og vedlikeholdt i 2017.

Sørkedalen med Bogstad gård: Informasjonsbrev ble i mai 2017 formidla til lokalbefolkningen. Informasjonsmøte og andre møter med landbruksforetak og drivere, arbeidsgruppe og forvaltning er gjennomført. Sammen med byantikvar er kartlegging av kulturminner (mulig DIVE-analyse) under planlegging. Landbruksforetakene er invitert med på tur til det utvalgte området Steinsletta, aktiviteter for 2018 er planlagt og oppgaver fordelt.

Leveld: Etter oppstartsmøte i juni 2017 har arbeidsutvalget hatt tre møter. Det jobbes med visjon og mål for videre arbeid, knyttet opp mot ny forvaltningsplan basert på planutkast fra 2008/2009. Naturtypekartlegging og rydding av beiter er gjennomført i 2017, dels med andre midler. En "beitegruppe" er oppretta for å jobbe med beitestrategi og praktiske spørsmål rundt temaet. Arbeidsutvalget har i samarbeid med Ål utvikling jobbet med potensialet for og ideer til næringsutvikling knyttet til turisme. Tilrettelegging for slåttekurs i regi av Hallingdal museum og planlegging av studietur og øvrige aktiviteter i 2018 er i gang.

Hjartdal og Svartdal: I 2017 har fokus vært på å mobilisere og gjøre statusen til området kjent og vise verdiene i landskapet. Flere formidlingstiltak og arrangement er gjennomført, som oppstartsmøte, befaringer og ulike møter med lokale aktører. Hjartdal kommune har sekretariatsrolle, og det har vært arbeidet med forvaltningsplan, områdefilm og bygnings-/kulturminnerapport, samt lagt til rette for at grunneiere skal kunne søke om støtte tiltak i 2018, i tråd med forvaltningsplanen. Skjøtsel i relativt stort omfang er gjennomført med andre midler.

Havrå: I 2017 er informasjonsmøte, synfaring, grunneiermøte og kurs/seminar for grunneiere gjennomført, og arbeidet med å lage forvaltningsplan lyst ut som oppdrag. Kartlegging av veiter/steinsatte grøfter og sikringstiltak av bygninger er påbegynt. God organisering, kunnskapsdeling og samarbeid om skjøtsel og andre tiltak har vært, og blir også videre, en prioritert arbeidsform. Oppstart av erfaringsgruppe på høstingsskog er under planlegging. Rydding og skjøtsel av slåttemark, beitemark og høstingsskog er gjennomført med andre tilskuddsmidler.

Ormelid: Involverte aktører har i 2017 gjennomført to arbeidsmøter og felles befaringsfor oppdatering av status og tilstand på bygninger og kulturmark, samla grunnlagsdokumentasjon og utarbeidet forvaltningsplan for det nye området. Stiftinga har også stått for planleggingsarbeid knyttet til restaurering av bygninger, gjennomført slått og slåttedugnad, og sørget for vasking, rydding og dokumentasjon av gjenstander i bygningene.

Alnes på Godøya: Informasjonsmøter er avholdt i april og november 2017, og øvrige møter med grunneierrepresentanter, kommune og regionale myndigheter gjennomført. På grunn av liten kapasitet ble det ikke gjennomført en ordinær søknadsrunde i 2017, og ingen tiltak er iverksatt. Midler har gått til å gjennomføre skilting i regi av kommunen i tråd med skiltplan.

Kvelia: Arbeidet er kommet godt i gang, med stort engasjement lokalt og positivt bidrag fra Lierne kommune. Lokal samarbeidsgruppe er etablert. Gruppen bidrar i å forankre arbeidet med forvaltningsplan, og planutkast ble behandlet der i desember. To grendemøter for informasjon og innspill lokalt er gjennomført, samt egne møter i regi av lokale utviklingsaktører. Det er gjort en faglig gjennomgang av flere bygninger, og enkeltbygninger er satt i stand. Skjøtsel og restaurering av slåttemark er gjennomført i området ved hjelp av andre midler.

Engeløya: Informasjon ble sendt alle husstander og folkemøte holdt i april 2017. Landbruksforetak er informert i supplerende møter i november. Formannskapet i Steigen kommune takket ja til utvalgt-status i mai, og en bredt sammensatt lokal arbeidsgruppe var i gang fra november. Arbeidet med forvaltningsplan er startet opp. Tilstandsrapport og kostnadsoverslag for Skagstad skole (1881) er i 2017 finansiert og levert ved hjelp av utvalgte-midler. Arbeidet med å samle inn gamle og nye bilder er begynt, med sikte på refotografering i 2018. Ingen skjøtselstiltak er igangsatt så langt, men gjennom miljøforvaltningens kartleggingsprogram er det i 2017 gjennomført naturtypekartlegging.

Skallan-Rå: To grunneiermøter er gjennomført, det ene med innlegg og erfaringsoverføring fra Skardalen, det andre utvalgte kulturlandskapet i fylket. Befaringer i området er gjennomført både i regi av foreløpig referansegruppe og fylkesmannens landbruksavdeling. Det er i 2017 utført tilstandsvurderinger av kulturminner og kartlegging av naturbeiter og beitemarkssopp. Parkeringsplass er opparbeidet, og det jobbes med å tilrettelegge med utedo, klopping og gjerdeklyv i området. Det arbeides med å etablere et lokalt grunneierlag/bygdslag.

Organisering og samhandling – grunneiere, kommune, fylke

Den økte bevilgningen gav mulighet til større aktivitet i 2017. Det har vært et hektisk år med rekord i antall tiltak og søknader i mange områder. Rapporteringen viser at det utføres mye godt arbeid i områdene. Grunneiere/drivere i områdene er jevnt over positive til statusen området har, og påvirker utviklingen i området gjennom deltakelse i styringsgrupper/arbeidsgrupper og dialog. Det meldes om lite konflikter. Det kommer stadig nye ideer til tiltak. De fleste områdene som kom med i 2017 har etablert godt fungerende arbeidsgrupper/styringsgrupper.

Kommunene medvirker i de fleste kulturlandskapsområdene, men innsatsen varierer noe. I de fleste områdene har en blitt enige om en tjenlig arbeidsdeling mellom de ulike partene/aktørene. Flere fylker melder om at de i stadig større grad involverer kommunene og gir dem mer ansvar for å forberede dem på å overta forvaltningen i 2020. Noen fylker melder imidlertid om stor bekymring knyttet til å overføre oppgaver til kommunene i 2020 på grunn av mangel på ressurser og kompetanse i kommunen. Fylkene oppfatter at landbrukskontorene er presset ressursmessig og det er begrenset hva de kan forvente av dem per i dag. Noen kommuner etterspør midler til selve forvaltningen av ordningen.

Samarbeidet på regionalt nivå fungerer bra også i 2017. I rapporteringen fra fylkene (som hovedsakelig utarbeides av fylkesmennes landbruksavdelinger), er det stadig færre som etterlyser bistand fra fylkeskommune og miljøvernnavdeling, noe som tyder på at samarbeidet generelt fungerer godt. Noen fylker melder om fortsatt behov for økt innsats i samarbeidet. Fylkene oppgir at det er gledelig at mange nye områder innlemmes i ordningen, selv om det ikke legges skjul på at det har vært arbeidskrevende å nominere kandidater og forvalte flere nye områder.

Status kommuneplan

Det har fra starten av satsingen vært et ønske at kommunene sikrer de utvalgte kulturlandskapene mot uønskete inngrep, gjerne gjennom bruk av hensynssone i kommuneplanens arealdel. Rapportene fra de 32 områdene tyder på at i om lag 10 områder er det etablert hensynssone c) med særlig hensyn til landbruk, landskap, naturmiljø eller kulturmiljø. Mange av områdene har dessuten et vern gjennom naturmangfoldlov eller kulturminnelov i deler eller hele området, evt i kombinasjon med hensynssone c).

Eksisterende og framtidige trusler for områdene

14 av de 22 først etablerte utvalgte kulturlandskapene oppgir at det ikke har oppstått nye trusler i 2017. Noen minner om at en generell trussel alltid vil være manglende evne til å opprettholde husdyrhold og beiting. Fra Vangrøftdalen-Kjurrudalen (Hedmark) understrekes det at seterområdene

rammes av den generelle strukturrasjonaliseringen og at det er viktig å legge til rette for modernisering samtidig med at landskap med bygninger ivaretas. I tillegg nevnes følgende forhold:

- **Trusler mot videreført drift:** På Jomfruland og Stråholmen (Telemark) er det største dyrebruket på Jomfruland konkurs, noe som skaper usikkerhet knyttet til dyreholdet her. Krav fra Mattilsynet kan få konsekvenser for dyreholdet på Stråholmen. I Grinde-Engjasete (Sogn og Fjordane) skaper også eierskifte usikkerhet knyttet til videre drift på en av gårdene. På Skei (Trøndelag) er rekruttering til jordbruket utfordrende, samarbeidsløsninger diskuteres mellom melkebrukene.
- **Utbygging/nye tiltak:** I Skárfvággi/Skardalen (Troms) vurderer kommunen utfylling av strandområde rett ved det utvalgte området i forbindelse med smoltanlegg og småbåthavn. I området på Rennesøy (Rogaland) har slitasje på turstier og uenighet om utforming/standard på nye turveier vært en langvarig konflikt mellom forvaltning og grunneiere. Dette er nå løst i et kompromiss.
- **Fremmede arter:** Flere områder har utfordringer med fremmede arter og flere har satt i gang tiltak. Steinssletta (Buskerud) melder om uønsket spredning av kjempespringfrø, kanadagullris og hønehirse. I Goarahat-Sandvikshalvøya (Finnmark) er det satt i gang tiltak mot vinterkarse.
- **Rovdyr:** På Bøensætre (Østfold) har en anskaffet vokterhund etter ulveangrep. Engan-Ørnes og Kjelvik (Nordland) melder om problemer med gaupe og jerv, tapene varierer fra år til år. Fra Øvre Sundalen (Møre og Romsdal) meldes det imidlertid om mindre tap av buskap til jerv.

Utadrettet informasjon og aktiviteter

- **Skilting** er viktig for profilering og tilrettelegging for bruk i områdene. Seks områder rapporterer om nye skilt i 2017, de fleste gjelder mindre info-skilt. Fra Buskerud meldes det om gjennombrudd i forhold til Vegvesenet for veiskilt med logo ved Steinslettas yttergrense. Dette kan danne mal for andre områder og direktoratene ønsker å følge denne prosessen. Flere fylker har satt av midler til skilt, men «sparer opp» for å kunne dekke kostnadene. Noen samkjører skilt-opplegg med nasjonalparkstyre eller kommune.
- **Aktiviteter og arrangementer:** Både antall og mangfold i typer arrangementer er omfattende i områdene, med slåttekurs eller slåttedag som det vanligste. I Skárfvággi/Skardalen (Troms) legges spesielt vekt på å engasjere ungdommen i slåtten. Vi nevner ellers: fagdager, aktivitets- og familiedager (blant annet for rydding av beiter), åpne møter for grunneiere med ulike fagtema som byggeskikk og stedsnavn, kurs i ulike typer skjøtsel, tradisjonshåndverk og matkultur, åpen dag på seter/gård, blomstervandring, fotoutstilling, museumsarrangementer og teater. Flere melder om økt bruk av bedre tilrettelagte turstier. Mye er arrangert i samarbeid med andre lokale og regionale aktører, som kommune eller nasjonalparkstyre. I Vestfold fortsetter *Kulturlandskapsskolen* i samarbeid med Færder nasjonalpark - 5 kurs med til sammen 155 deltakere i 2017. Under *Nasjonalt workshop om skjøtsel av verdifull kulturmark* (arr Nordisk kulturlandskapsforbund og Sabima) i Oslo i september var det befarings til de utvalgte kulturlandskapene Sørkedalen (Bogstad gård) og Nordmarksplassene (Finnerud) og innlegg om Skei (Trøndelag) og Vangrøftdalen-Kjurrudalen (Hedmark). Flere områder har besøkt andre områder for kunnskapsoverføring og erfaringsutveksling – i 2017 har ikke minst de nye områdene besøkt de etablerte for inspirasjon og læring.
- **Media:** Flere melder om dekning av arrangementer og tiltak i lokal presse/radio/TV. Noen områder har egen nettside eller Facebook-side, andre bruker fylkesmannens eller kommunens sider, eller sider til andre samarbeidspartnere. Et par eksempler på formidlingsprosjekter: De utvalgte seterområdene i Hedmark og Trøndelag har vært med på å utvikle nettsiden outtt.com og tilsvarende [App](#) for formidling av opplevelser knyttet til natur- og kulturarven. I Blomsøy-

Hestøy og Skålvær (Nordland) er det utviklet en [digital modell og film](#) som viser Skålvær på 1890-tallet.

- **Formidling i forbindelse med refotografering:** I kjølvannet av refotograferingen skjer formidling gjennom media, lokale og regionale foredrag og utstillinger. NIBIO ved Oskar Puschmann brukes også til motivasjonsforedrag for grunneiere og forvaltning i prosessen med nye områder - i 2017 på Lærdalsøyri (Sogn og Fjordane) og Engeløya (Nordland) I 2017 ble refotograferinger fra 2016 presentert i foredrag på Leikanger, Førde, Stadtlandet, Budalen og Trondheim.
- **Publikasjoner:** Noen områder lager rikt illustrerte årsrapporter og noen produserer brosjyrer eller hefter om ulike fagtema. I Nordherad (Oppland) er ny forvaltningsplan publisert som trykksak som gir oversikt over verdiene i området. Vangrøftdalen-Kjurrudalen (Hedmark) har deltatt i samarbeid om en byggeskikkveileder.
- **Læringsarena for skole/høyere utdanning og forskning:** Flere områder legger vekt på besøk fra skoleklasser. Bøensætre med plasser brukes av Høyskolen i Østfold i lærer- og førskolelærerutdanningen og orienterer seg mot videregående skoler i fylket. Værne Kloster i samme fylke brukes av NMBU til studentoppgaver. Informanter fra Skárfvággi/Skardalen (Troms) bidro til Reni Jasinski Wrights doktorgrad i visuell antropologi ved Universitetet i Tromsø med avhandlingen "*Nå er vi blitt så trygg i oss selv at vi kan selge oss til turister*" - Samisk turisme mellom kommersielle interesser, lokal kunnskap og verdensskapende praksiser".

Næringsutvikling

Tilskudd til «andre næringsretta tiltak» økte i 2017 til nesten 5 mill kroner, mot 2,3 mill kroner i 2016. Her inngår både investeringer i driftsbygninger og maskiner, seterdrift, anlegg av turstier og veier og samlebetegnelsen «næringsutvikling», som i 2017 fikk 940 000 kroner mot om lag 680 000 året før. I 2017 fikk dessuten tre av de utvalgte områdene støtte fra Riksantikvarens verdiskapingsmidler (totalt om lag 800 000 kroner). Dette var

- Goarahat-Sandvikshalvøya (Finnmark): Istandsetting av en tradisjonell jordgamme i Trollholmsund, tenkt brukt til formidling og turisttjenester.
- Bøensætre med plasser (Østfold): Istandsetting av kjøkken i skolestua til bruk i kurs og undervisning. Må tilfredsstille både Mattilsynet og antikvariske myndigheter.
- Nordherad (Oppland): Helhetlig plan for formidling og tilrettelegging av kulturarven i området.

I rapporteringen fra områdene vektlegges ellers følgende:

- **Landbruksdrift:** I alle områder er fortsatt/økt landbruksdrift og motivasjon knyttet til denne grunnleggende viktig. Å holde oppe omfanget av den tradisjonelle drifta er en konstant utfordring. Tiltak som nevnes er investeringer i og ombygginger av driftsbygninger, utvikling av ridesenter, vedlikehold av veier og kaier.
- **Råvaresalg og matforedling** foregår i de samme områdene som før, og flere ønsker økt bruk av lokale råvarer til ulike tilbud i og ved området.
- **Turisme** er den mest utbredte tilleggsnæringen og omfatter et bredt spekter av gårds- og seterturisme – overnatting, gårdsbutikk, servering og ulike aktivitetstilbud. Generelt arbeides det for økt tilrettelegging for besøkende, formidling, gjenbruk av bygninger og satsing på lokalt næringsliv, flere steder i nært samarbeid med kommune og andre – blant annet nasjonalparkstyre og museer. Eksempler er etablering av turistbedriften [Visit Waterfalls](#) i Øvre Sunndal (Møre og Romsdal) og utsiktspunktet Ivarshallaren i Skei (Trøndelag).
- **Håndverksnæring:** Som tidligere har særlig to fylker fokus på dette – henholdsvis bygningsrestaurering og duodji/samisk håndverk med tanke på inntekt og kurs.

4. Fordeling av midler på ulike formål i 2017

Det ble i 2017 bevilget totalt 24,5 mill. kroner til skjøtsel og investeringer i de utvalgte kulturlandskapene, hvorav 6 mill. kroner over jordbruksoppkjøret og 18,5 mill. kroner fra Klima- og miljødepartementet. Midlene er forvaltet gjennom Landbrukets utviklingsfond (LUF).

Satsingen ble utvidet med ti nye områder sommeren 2017. Økt ramme medførte at områdene som allerede var inne i ordningen fikk økte bevilgninger i 2017, ettersom ikke alle de ti nye områdene var klare for å sette i gang mange tiltak allerede det første året.

I 2017 ble det holdt av 400 000 kroner til sentrale tiltak. Av dette ble det innvilget 380 500 kroner. 318 000 kroner gikk til NIBIO og arbeidet med refotografering/webbløsning for bilder. Det ble også gitt en tilleggsbevilgning til PressIT for arbeidet med webbløsningen som startet opp i 2015. Det står 119 201 kroner i ansvar og dette vil bli utbetalt når arbeidet med webbløsningen ferdigstilles. Det er noe udisponerte midler igjen fra 2017 på den sentrale rammen.

Malene for økonomisk rapportering og budsjettinnspill som fylkene bruker synliggjør skillet mellom engangskostnader/investeringskostnader og driftskostnader. Se *Vedlegg 1: Tabell Årsrapportering 2017 Forbruk alle områder*.

Drift og engangskostnader i 2017

I 2017 fikk fylkene tildelt en ramme på 24 100 000 kroner til tiltak i de 32 områdene. I tillegg har fylkene brukt egne udisponerte og inndratte midler, slik at de totalt har bevilget 26 695 785 kroner til tiltak i områdene i 2017. Av dette er 19 955 198 kroner investeringstiltak/engangstiltak (75 prosent), og 6 859 989 kroner drifts-/skjøtselstiltak (25 prosent).

Fordeling ulike tiltakskategorier i 2017

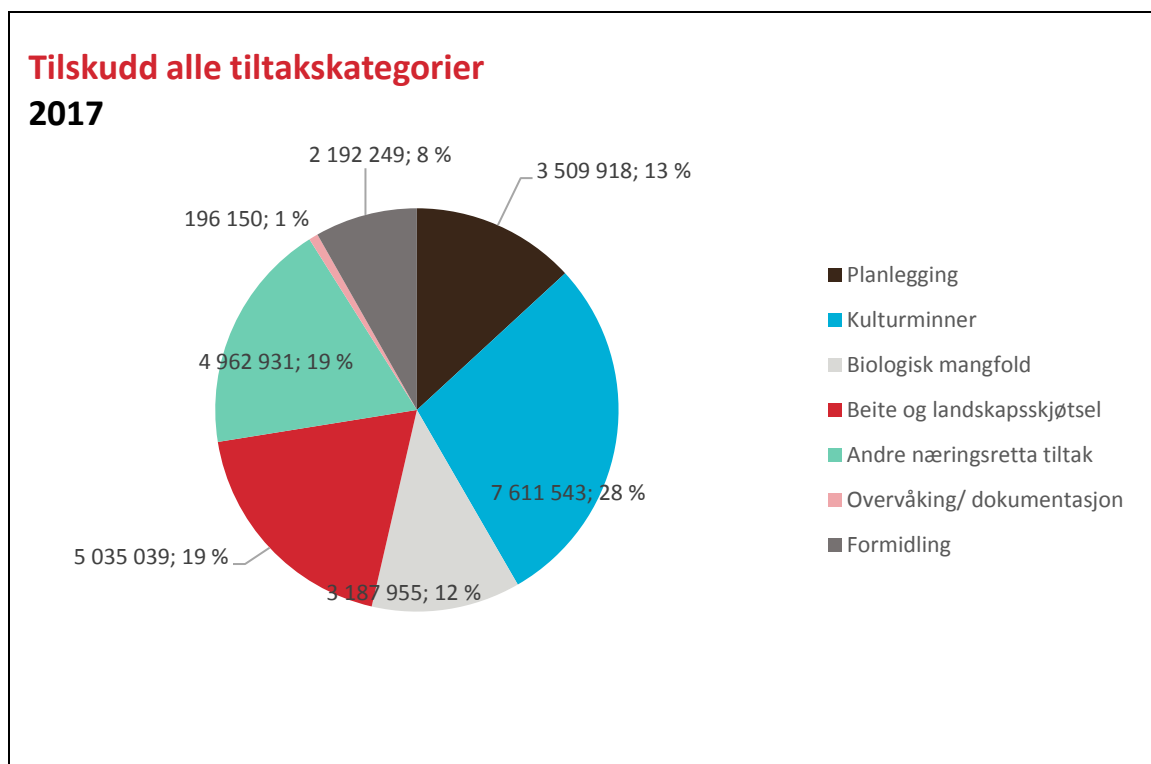
Tabell og figur nedenfor viser bevilget beløp fra *Utvalgte*-rammen til ulike tiltak/miljøformål i alle områder 2017:

Tiltak i 2017	Bevilget beløp kr	Bevilget beløp %
Planlegging	3 509 918	13
Kulturminner	7 611 543	28
Biologisk mangfold	3 187 955	12
Beiterelatert tiltak og landskapskjøtsel	5 035 039	19
Andre næringsretta tiltak	4 962 931	19
Overvåking/ dokumentasjon	196 150	1
Formidling	2 192 249	8

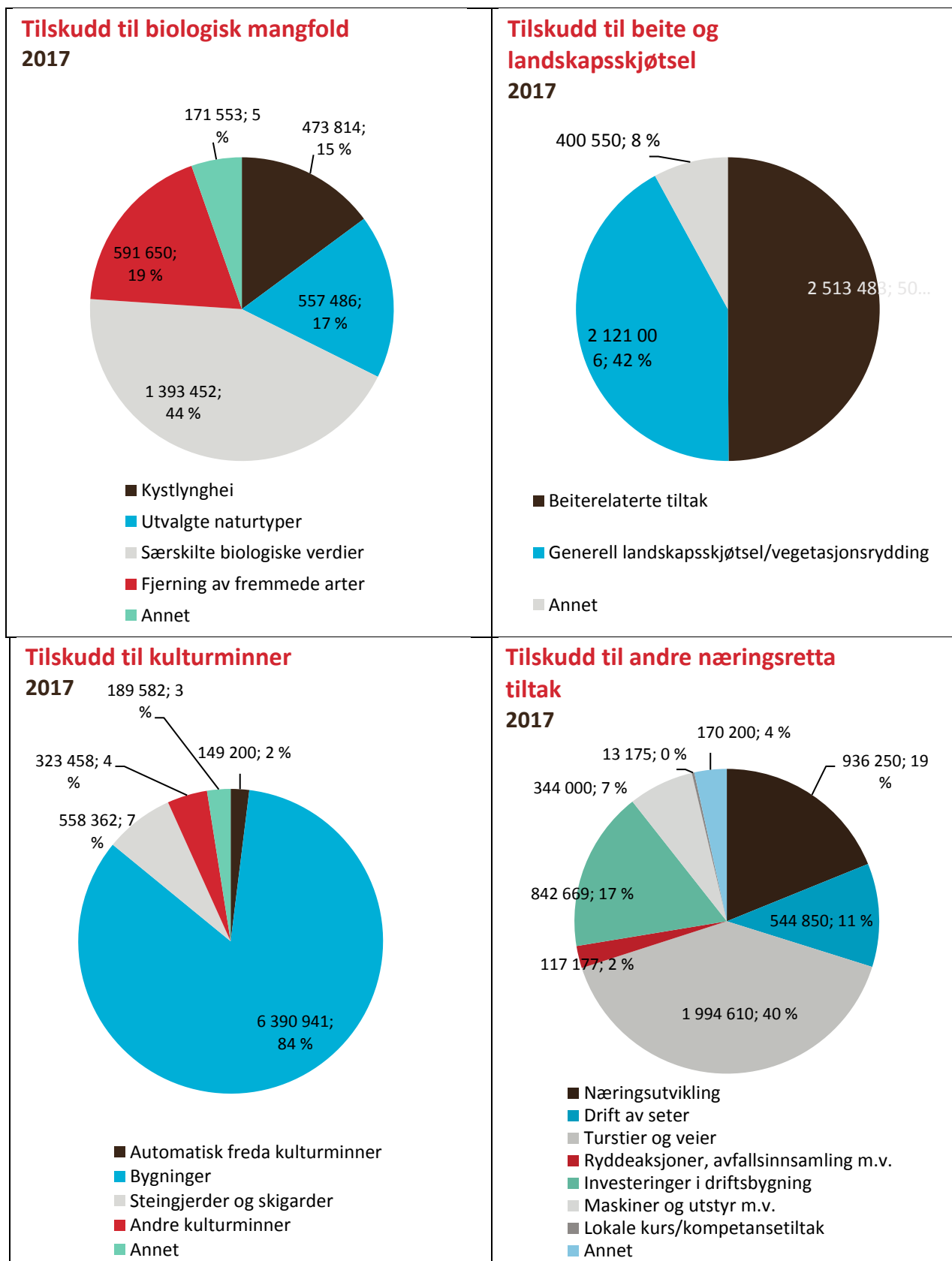
Tabell 4: Bevilget beløp, alle tilskuddskategorier, alle områder i 2017.

Under følger figurer som viser hvordan midlene er fordelt på de ulike formålene i 2017:

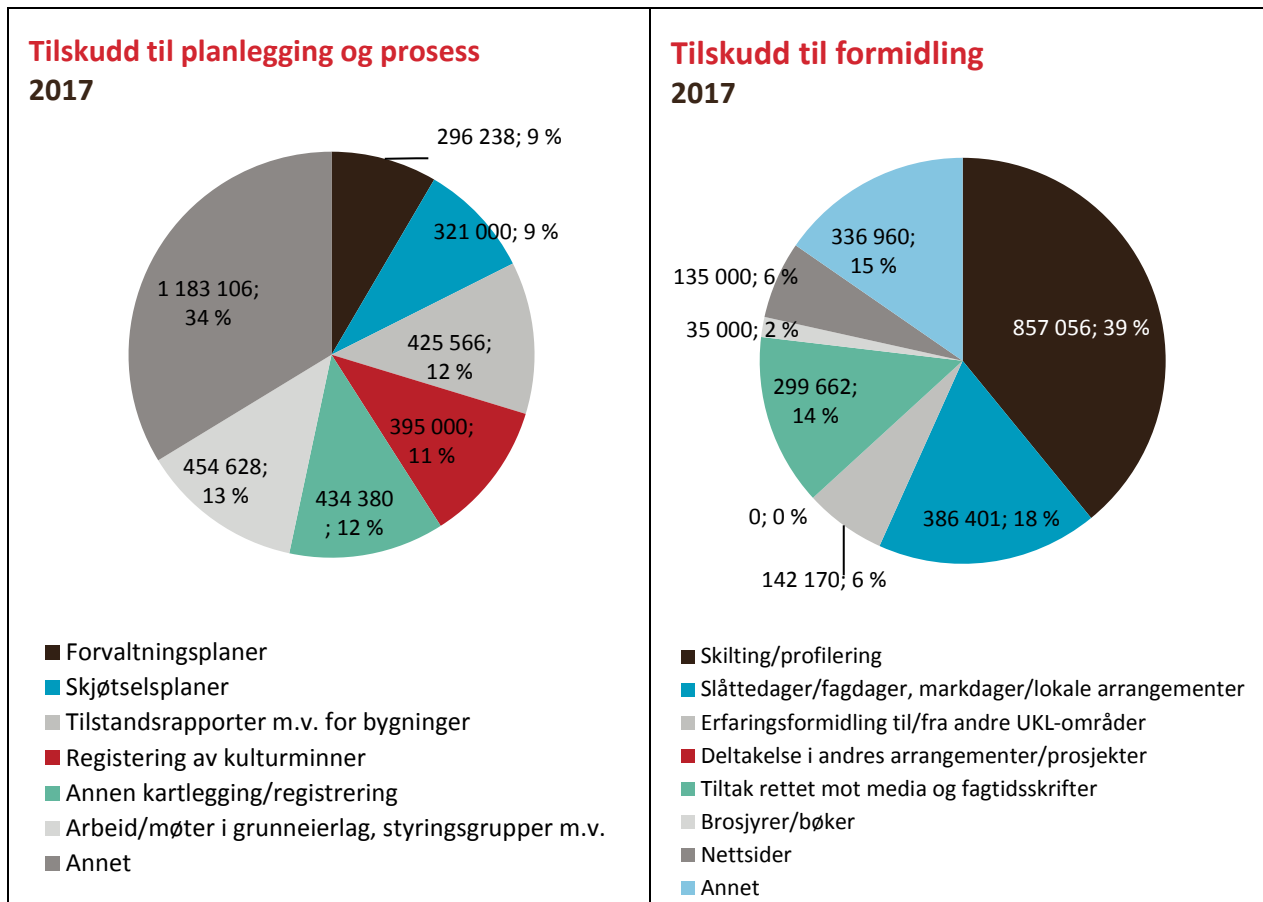
- Figur 1 gir en samlet fremstilling av tilskudd fordelt på alle tilskuddskategoriene.
- Figur 2 viser hvordan midlene i kategoriene biologisk mangfold, beite og landskapsskjøtsel, kulturminner og andre næringsretta tiltak fordeler seg på ulike typer formål.
- Figur 3 viser hvordan midlene innenfor kategoriene planlegging og formidling fordeler seg på ulike typer formål.
- Figur 4 viser en samlet fremstilling av tilskudd til alle tilskuddskategorier i perioden 2013 til 2017.
- Figur 5 viser hvordan ulike tiltakskategorier fordeler seg på ulike typer tiltak og miljøverdier i det enkelte område.

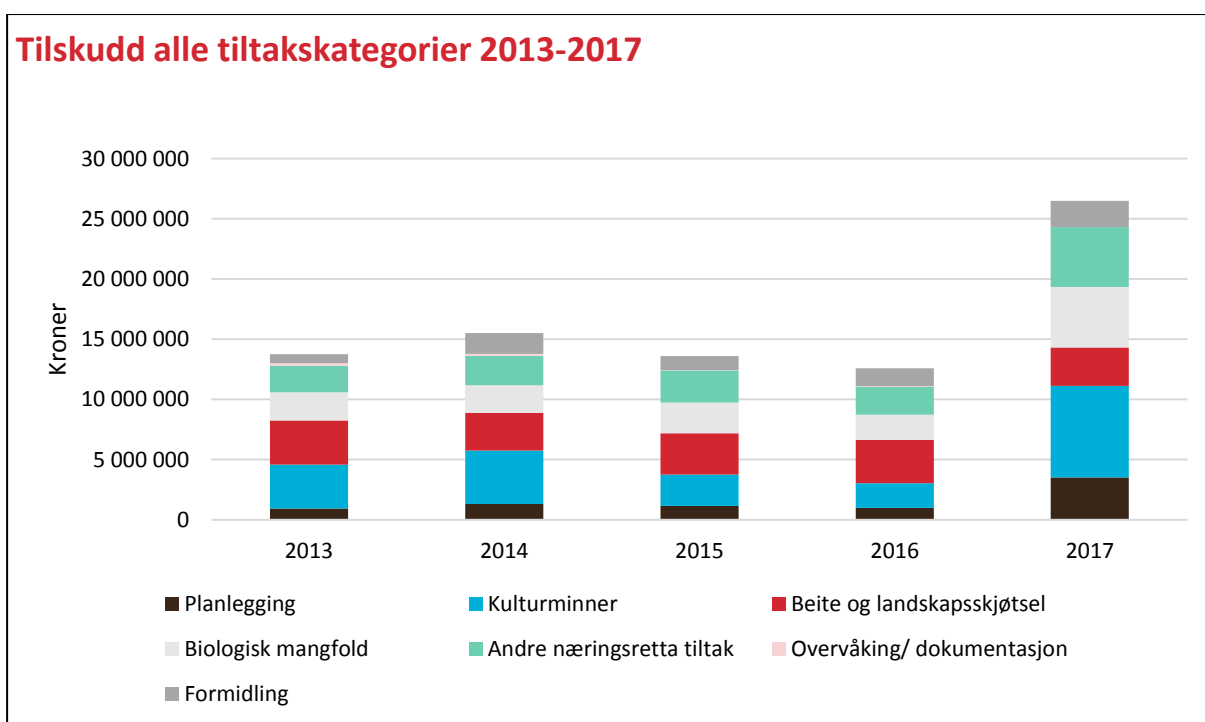
Figur 1: Tilskudd alle tilskuddskategorier, alle områder 2017

Figur 2: Tilskudd til biologisk mangfold, beite og landskapsskjøtsel, kulturminner og andre næringsretta tiltak, alle områder 2017

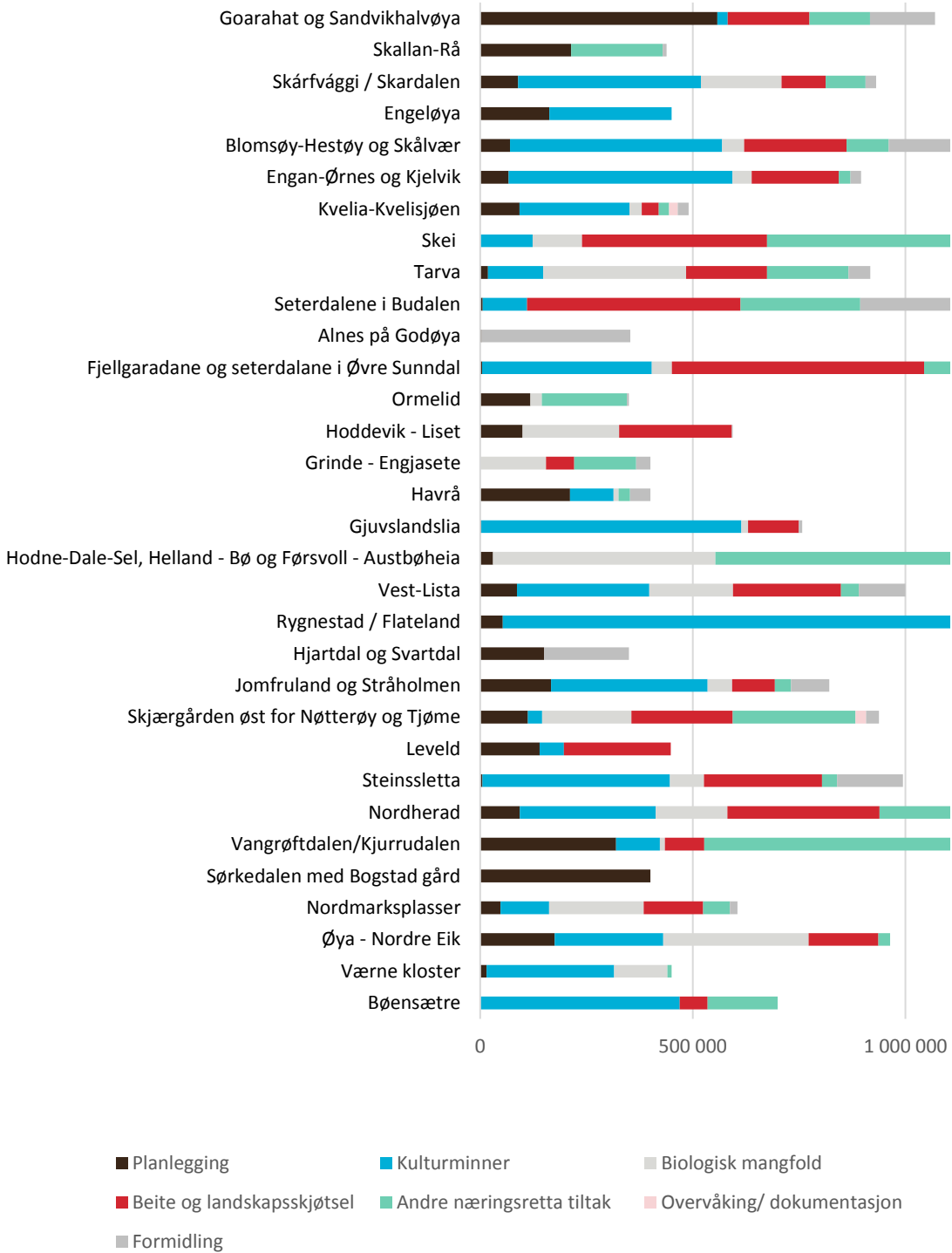

Figur 3: Tilskudd til planlegging og prosess og formidling, alle områder 2017

Figur 4: Tilskudd alle tiltakskategorier, alle områder 2013 – 2017

Tilskudd alle tiltakskategorier, alle områder

Figur 5: Områdenes fordeling, alle kategorier 2017

Vedlegg 1. Årsrapportering 2017. Forbruk alle områder

Tiltak		Forbruk 2017		
		Investeringer	Drift	
Planlegging	Forvaltningsplaner	296 238	-	
	Skjøtselsplaner	321 000	-	
	Tilstandsrapporter m.v. for bygninger	275 566	150 000	
	Registrering av kulturminner	395 000	-	
	Annen kartlegging/registrering	434 380	-	
	Arbeid/møter i grunneierlag, styringsgrupper m.v.	172 338	282 290	
	Annet (angi hva)	992 926	190 180	3 509 918
Kulturminner	Istandsetting/skjøtsel av automatisk freda kulturminner	60 000	89 200	
	Istandsetting/vedlikehold av bygninger	6 334 946	55 995	
	Istandsetting/vedlikehold av steingjerder og skigarder	524 562	33 800	
	Istandsetting/vedlikehold av andre kulturminner	225 700	97 758	
	Annet (angi hva)	189 582	-	7 611 543
Biologisk mangfold	Istandsetting av Utvalgt naturtype - kystlynghei	151 894	46 500	
	Skjøtsel av Utvalgt naturtype - kystlynghei	-	275 420	
	Istandsetting av Utvalgt naturtype - slåttemark m.v.	141 780	1 050	
	Skjøtsel av Utvalgt naturtype - slåttemark m.v.	15 000	399 656	
	Istandsetting av andre arealer m/særskilte biologiske verdier (trua/prioriterte arter, Utvalgte/trua naturtyper eller naturtyper spesielt viktige for biologisk mangfold.)	433 700	28 000	
	Skjøtsel av andre arealer m/særskilte biologiske verdier (trua/prioriterte arter, Utvalgte/trua naturtyper eller naturtyper spesielt viktige for biologisk mangfold.)	172 120	759 632	
	Fjerning av fremmede arter	199 950	391 700	
Annet (angi hva)	-	171 553	3 187 955	
Beite og landskapsskjøtsel	Beiterelaterte tiltak	1 359 030	1 154 453	
	Generell landskapsskjøtsel/vegetasjonsrydding	857 814	1 263 192	
	Annet (angi hva)	206 000	194 550	5 035 039
Andre næringsretta tiltak	Næringsutviklingstiltak (angi hva)	905 250	31 000	
	Drift av seter	59 850	485 000	
	Turstier og veier	1 928 760	65 850	
	Ryddedaksjoner, avfallsinnsamling m.v.	42 010	75 167	
	Investeringer i driftsbygning	842 669	-	
	Maskiner og utstyr m.v.	271 000	73 000	
	Lokale kurs/kompetansetiltak	13 175	-	
	Annet (angi hva)	125 200	45 000	4 962 931
Overvåking/ dokumentasjon	Prøveflater/registrering i marka	28 950	-	
	Annen dokumentasjon	167 200	-	196 150
Formidling	Skilting/profilering	857 056	-	
	Slåttedager/fagdager, markdager/lokale arrangementer o.l	131 066	255 335	
	Erfaringsformidling til/fra andre utvalgte områder	112 824	29 346	
	Deltakelse i andres arrangementer/prosjekter	-	-	
	Tiltak rettet mot media og fagtidsskrifter	289 662	10 000	
	Brosjyrer/bøker	20 000	15 000	
	Nettsider	110 000	25 000	
Annet (angi hva)	291 000	45 960	2 192 249	
Totalsum	Alle tiltak	19 955 198	6 740 587	26 695 785